

Carmen Operabemutató a Zenés színházban

Schmidt Andrea felvétele

Mozgalmas kocsmapé a második felvonásban

Georges Bizet egyetlen valóban maradandó műve, a Carmen, a bemutatása óta eltelt száztíz esztendő folyamán „jelenségé” vált. Művészeti viták gyakori kiindulópontjává, színpadon és színpadon kívüli közönséget és az operajátszás bennfenteseit egyaránt. A múlt századi francia operairodalom e remekművének sajátos kisugárzását jelzik Nietzsche rajongó szavai: „Végre a szerelem, a természetbe visszahelyezett szerelem! Nem egy »magasabbrendű szűz« szerelem! Semmi Sentaérzelgősség: a szerelem, mint végzet, mint balsors; cinikus, ártatlan, kegyetlen és épp ezért — természet!”

E gondolatokkal találkozunk a Szegedi Nemzeti Színház operatársulatának Carmen-értelmezése is, mellyel — első szereposztásban — pénteken este lépett közönség elé. Oberfrank Géza főzeneigazgató nemcsak a zenei irányítást vállalta magára, hanem a rendezést is, biztosítva ezzel az előadás „zenés színházi” légkörét, a fogalom felszenetini értelmében. Itt elhanyagolható szempont az, hogy a világhírű német rendező szellemi öröksége milyen szinten vagy szinteken hatja át ezt az interpretációt, mennyire konkrétak — ha vannak — az utalások a híres berlini előadásra. Lényeges viszont megállapítanunk, hogy Oberfrank törekvései „helyükön vannak” a Carmenben, hiszen ezt az operát a jellembrázolás bravúrjai teszik igazán remekművé, és helyükön vannak a jelenlegi szegedi viszonyok között is, minthogy ez a társulat „európaibb” tud lenni így, a zenés színjátszás eszméjét követve, mint ahogy az egyoldalúan zene-centrikus, hagyományos operajátszást erőltetné. A szűkségből erényt kovácsolni — igazán dicséretes művészi magatartás ez: ha elégedetlenek lennének egy-egy szereplő hangai adottságaival, zenei eszköztárával, azért kárpótol a színpad kavargó színessége, a látvány ezernyi apró utalással, szimbólummal átszőtt gazdagsága; a darab felszín alatti rétegeit megmutató átgondolt és kidolgozott színészi játék. Ehhez persze igazi „játárszakra” volt szüksége a rendezőnek, elsősorban a színészet részletkérdései iránt is fogékony énekesek és kórustagok, másodsorban a szituációknak hiteles látványbeli kereteket adó díszlet- és jelmeztervezők személyében. Utóbbiak munkáját is elismerés illeti: Mira János a lehetetlent oldotta meg, amikor az óriás tereket igénylő zene-mű helyszínt becsúfolta az erre tökéletesen alkalmatlan zsebszínpadra. Ék Erzsébet pazar jelmezeinek

némelyike pedig már színpadra lépése pillanatában jellemzi egyik-másik figurát (— így például Micaela „angyal-kékje”).

Oberfrank karmesterként mindenkor a drámai fejlődés menetét szem előtt tartásával igyekszik tempóit megválasztani. Ez magyarázza például a II. felvonás kocsmapelenetének szokatlanul vontatott kezdetét. Érzékünk tiltakozhat ugyan az adott zenei anyag természetének némiképp elmentmondó megformálás ellen, de el kell ismernünk, hogy a rendező koncepciójába — a kocsmai „dögunalom” érzetének megteremtésébe — következetesen illeszkedik. Más kérdés, hogy Bizet nem utal a jó hangulat későbbi kibontakozására, tehát Oberfrank megoldása csak egy értelmezés a lehetséges jó értelmezések közül, s inkább intellektuális, semmint muzikális fogantatás.

A zeneszámok túlnyomó többsége jelentékeny vívőerőt, szuggesztivitást fejt ki, a meghitt és a grandiózus részletek egyaránt „élnek”. A zenekar hangzásbeli fogyatékosai azonban nem mindig engedik maradéktalanul kibontakozni ezt az atmoszférateremtő képességet: tagadhatatlan, hogy az egész este folyamán alig-alig hallhattunk tónusokban és levezetésükben egyaránt művészeknek mondható fűvös-megoldásokat, a csellósólam előtérbe kerülési pedig egyre fokozódó aggodalommal töltötték el sokunkat. A kórus általában mindent megtett, hogy hangzástömege, „ütőképessége” önmaga duplájának hasson — itt emlitem meg Molnár László gondos, alapos, a bonyolult színpadi helyzetekben is jó állóképességet biztosító betanító munkáját. A hangulatos táncjelenetek Kuli Ferenc koreográfus munkáját dicsérik.

A Carmen legsarkalatosabb pontjai az énekes kulcsfigurák megformálásában rejlenek. A legleleményesebb rendezés, a legnagyobb szabású koncepció is kártyavárként omlik össze, ha nem párosul hitelesen és szuggesztívan megformált egyéni szerepekkel. És itt igazolódik be — legalábbis számomra — a zenés színházi irányvonal helyessége, hiszen Szeged „hangai ellátottsága” nemigen vehető össze simmilien világhírű operaházzal, de még a budapestiével sem. Ezért eleve le kellene mondanunk a Carmen és egy sor más remekmű helyi színrevitelé-

ről, ha az itteni gárda nem lenne képes arra a megközelítésre, melyet ezen az estén bravúrosan elénekelt.

Egyértelmű, hogy az opera központi alakja Don José. Az ő személyiségének alakulása adja a mű fővonulatát, mondhatni, ő az egyetlen a résztvevők közül, aki változik. A többiek igen összetett, árnyaltan megrajzolt, de rögzült személyiséggel szemben igazi dinamikus figura. Réti Csaba minden rétegében kidolgozott, ugyanakkor mélyen átélte drámaisággal megformált Joséja egy pályája újabb magaslatára érkezett, szuveren művészegyeniségre utal. Nem vitás, Réti hangai adottságai nem túl szerencsések: enyhén nazális színezetű tenorján az idő múlásának jelei is mutatkoznak. Csakhogy: a tehetség éppen abban mutatkozik meg, ahogyan egy-egy művész az adott lehetőségekkel élni tud, azaz a mi esetünkben a hangot mint rendelkezésre álló hangszert a magasabb művészi célok szolgálatába állítani képes. Márpedig ebben az értelemben Réti sokszorosan túllép önön lehetőségein, s éneklésének-játékának intenzitásával maradandó élményt nyújt.

A címszerepet alakító Erdélyi Erzsébet más módon bár, de ugyancsak átlépte tulajdon korlátait. Elsősorban azzal, hogy minimális színpadi múlttal a háta mögött elénekelt, eljátszotta, eltáncolta az operairodalom egyik legösszetettebb, legkiérettelenebb szerepét, másodsorban pedig azzal, ahogyan különös, fátyolos, de korlátozott erejű hangját arejátékával, mozdulataival „megtámasztva” végeredményben fajsúlyos, erőteljes Carmen-figurává tudott válni — gondoljunk csak az első felvonásbeli csábítási jelenet! Az idő előrehaladtával nyilván tovább fog csiszolódni mozgása, játék-kultúrája, csökkennek vagy elmúlnak majd intonációs megingásai, de ezzel a Carmennel rátermettségét, terhelhetőségét máris bebizonyította.

Micaela szerepében Vámosy Évát láthattuk-hallhattuk. Az ő szerepformálása annyira spontánnak, belülről fakadónak érződött, hogy már-már azt a látszatot keltette: nem „formál”, hanem egyszerűen önmagát adja. Első és harmadik felvonásbeli megnyilatkozásai gyengéd tisztaságukban is erőteljesek voltak, valós alternatívát felmutatva Carmen vadságával, nyereségével, erotikus vonzással szemben. Bizet partitúrájában olvasva teljes igazolását kapjuk ennek a megközelítésnek: Micaela a legáryaltabb lírai dallamívek „tulajdonosa”.

Escamillo ezzel szemben a szerző érezhető szándékai szerint is a leginkább „operai” hős. A magabiztos toréador pompás zenei jellemzéseit Németh József bontotta ki, hatalmas erejű baritonjával nagy sikert aratva. A nagyhangú, kéjszóvár szakaszvezető figuráját Kenesey Gábor személyesítette meg igen karakterisztikusan. A további szerepeket Terebessy Éva, Bajtay Horváth Agota, Juhász József, Bárdi Sándor és Andrejcsik István vállalta magára, általában sok ötlettel, színesen komédiázva, ellenpontozva, a beteljesülés felé haladó sorstragédia fővonulatát, híven Bizet művének érzelmű komplexitásához

Gönczy László

Születésnap levele Varga Mátyáshoz

Kedves Matyi Bátyám!

Nem tudom, mi járhatott a fejedben, amikor 1931-ben, Kürti György színdirektor hívására, ifjú tervezőként leköszalódtál a vonatról a szegedi állomáson. Mit gondoltál erről a városról és válsztott hivatásodról? Nemigen lehetett időd a merengésre, hiszen Helmer és Feller falai között lázas és felfokozott munka folyt, nagy színésznemzedék tagjai léptek esténként a lelkes szegedi publikum elé, s Téged is azonnal bedobtak a mély vízbe. A Lila test, sárga sapka című operett és a legfrissebb szegedi tervezés, az jdei szezon nyitányaként műsorra tűzött Galopp a Vérmezőn között több mint fél évszázad telt el...

Nem hinném, hogy sok időd lehetett az évek múlásával foglalkozni. Nyolcszázat is meghaladó színházi díszlettervező több mint ötven év magyar kultúrtörténetének kitörölhetetlen részese, hisz a nagy színházi előadások tűnő varázsából őrzte a megmenthetőt. S akkor még nem szóltam a filmes munkákról — köztük olyan világsikerekről, mint a Budapesti tavasz vagy az Arvaszka — és a televíziós feladatokról. Az iparművészeti főiskolán szerzett biztos alapokra nagyszerűen épülhett a tehetség sokféle megnyilvánulása és az egyéniség sokszínű jellemzője: a biztos térformálás, a nagyszerű stílusismeret, a nagyvonalú festőiesség, az effektusok szintézisének készsége. Azt mondtad egyszer, hogy amikor elolvasod a darabot, szinte már készen is van a színpadkép. Lám, így kapcsolódott össze alkotói fantáziája, a tisztelettel parancsoló tapasztalat és művészi alázat. Mert sorolják bár a színházi tervezőket az alkalmazott művészek sorába, igazán emlékezetes produkció, komplex élmény nélkülük, szuverén világuk, egyéniségük és művészi stílusjegyeik nélkül, nem jöhet létre. Így aztán szolgálat és teremtés jegyében párként kísérik végig pályádat.

Minden ember kötődik egy vagy több városhoz. Ki szülőfaluja, ki felnevelő-dajkáló településéhez, ki sikerreinek színhelyéhez. Számodra Kolozsvár és Budapest mellett Szeged a harmadik szerelmelet város. Pedig Szeged elsősorban munkát adott, nem leveleket a babérkoszorúhoz. Akkor hívtott, amikor szükség volt munkádra, tapasztalatodra, amikor véleményre, ötletre lettek kíváncsiak. S Te 1936-ban éppoly lelkesen és tettekre készen vállaltad a szabadtéri játékok főszenikusának nem a tisztét, hanem feladatait, mint az újjászülés körüli bábáskodás teendőit, s felújított Játékok sok-sok előadásának hatalmas munkálatait. A szegedi csillagos színház életprogram része lett, sokszor emeltél szót a Játékok népszínházjellegetért, hirdetve, hogy ezen a színpadon megteremthető az a szintézis, melynek összetevője a magas művészi színvonal, a felemelő látvány, az ünnepi hangulat, színházi és építészeti környezet, előadás és közönség egymásra találásának varázsa.

Hogy ez a város befogadott, arra újabb felkéréssel adta tanujelét. Amikor, majd ötvenévi budapesti nemzeti színházi tagság után, nyugdíjba vonultál — a jubileumi gyűrt néhány hete vehetted át —, a mi színházunk hívott, s Te első szóra jöttél. És zsebkendőnyi színpadunkon kinyitottad a teret, szűkös pénztárcánkban a gazdagság és pompa illúzióját teremtetted elénk, s hogy nem válogatsz a feladatok között, hadd áruljam el másoknak is: most egy gyermekdarab díszleteit tervezed

Azt mondtad, szeretnéd meghálálni, hogy ez a város

Műteremben az Országépítővel

fiává fogadott. Ezért döntötél úgy, hogy színház-történeti kiállítóházat adományozol Szegednek, benne életműved dokumentumaival — díszlettervekkel, makettekkel, fotókkal, képzőművészeti tevékenységed darabjaival (festmények, kerámiák, metszetek, litográfiák stb.). Azért a nemes célért, hogy együtt maradván dokumentálják a kort, beszéljenek egy emberi élet nagy és tartalmas ivéről, s rádöbbentsék a majdani látogatókat a színház semmi mással nem helyettesíthető csodájára: emberi üzenetek közvetlen és közös találkozására. S hirdeti majd azt a megszívlelendő tanácsod: az igényeket sosem szabad félárba csereszteni.

Matyi Bácsi! Egyszer azt mondtad: addig élek, amíg dolgozom. Megnyugtatlak, munka van bőven, sokan számítanak rád. Egyszer — talán nem is oly soká — csak megnyílik a nagyszínház, ahol első terved megvalósult, s biztosan ott is vár „jutalomjáték”. Az építészek éppúgy kéri a dorozsmai színházi műhelyek építéséhez tanácsaidat, mint a nagyszínházi rekonstrukciónál; az Országépítő című nagy domborműved is kemencébe kíváncsok, s oly sok a terv a kiállítóházzal kapcsolatban...

En nem hiszem el, hogy 75 éves vagy. De a tények makacs dolgok. Így hát enged meg, hogy születésnapodon sokak, nagyon sokak

nevében munkákat kívánjak Neked — a mi örömrünkre, gyarapodásunkra. Ezzel az önző kívánsággal tisztelettel köszöntünk.

Tandi Lajos

Varga Mátyás Kossuth-díjas kiváló művész, a nemzetközi hírű díszlettervező, a Szegedi Nemzeti Színház vezetői és tagjai szombaton este a Galopp a Vérmezőn előadása után köszöntötték 75. születésnapja alkalmából a Kisszínházban. Nagy László, a színház igazgatója átnyújtotta az ünnepeltnek a Vaszy-émlékplakettet. Képnélkül: Mensáros László gratulál Varga Mátyásnak.

Országos grafikai biennálé

Vasárnap a Miskolci Galériában Borsod megye és Miskolc város vezetői, a rendező- és a díjalapító szervek képviselői, valamint nagyszámú közönség jelenlétében ünnepélyesen megnyitották a XIII. országos grafikai biennálét.

A galéria összes termében 112 művész 221 grafikai lapját láthatja a nagyközönség. A kiállítás átfogó képet ad a magyar grafikai művészet jelenlegi színvonaláról, törekvéseiről.

Az ünnepélyes megnyitón átadták a biennálé díjait. Borsod-Abaúj-Zemplén megye tanácsának nagydíját Almásy Aladár, Miskolc város tanácsának díját Feledy Gyula, a Magyar Népközvetársaság Művészeti Alapjának díját Rácmolnár Sándor, a KISZ KB díját Eszék Alajos, Nógrád megye tanácsának díját Kéri Imre, Salgótarján város tanácsának díját Parádi Tamás, a Szakszervezetek Borsod Me-

gyei Tanácsának díját Unen Enkh, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus díját Orosz István, a December 4. Drótművek díját Swierkiewicz Róbert, a Volán 3. Számú Vállalat díját Záborcsky Gábor, Kazincbarcika város tanácsának díját Mezey István, a Hazai Népfront Borsod megyei bizottságának díját Gajzágó Sándor grafikusművész kaptá. A kiállító legeredményesebb fiatal grafikusművész számára alapított Kondor Béla Emlékéremet, valamint a Mill Brand Papíripari Egyesület díját Gaál Lászlónak ítélték oda. A Művelődési Minisztérium most alapított technikai díját, a magasnyomó technikával készült legjobb grafikai lapért Agótha Margit kaptá. A „Helsinki” pályázat díjazottjai: Sáros András Miklós, Muzsnay Akos, Sarkadi Péter, Lengyel András, Szabó Tamás és Bálványos Huba.